

УДК 373.2.016:159.922.7:39

Світлана Лозинська

ORCID iD 0000-0002-9413-5496

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, 79000 Львів, Україна,
sv-loz@ukr.net

Оксана Сасик

ORCID iD 0000-0003-1764-6732

магістрант кафедри початкової та дошкільної освіти,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, 79000 Львів, Україна,
oksana_sasyk96@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ІГРАШКИ

У статті розглянуто виховну цінність народної іграшки, адже вона є не тільки джерелом радості, бадьорості, доброго настрою дитини, а й моделлю життя. Обґрунтовано та проаналізовано роль народної іграшки у моральному та естетичному вихованні. Наголошено, що народна іграшка є одним із дієвих засобів естетичного, фізичного і розумового розвитку дітей. Розкрито підбір народних іграшок відповідно до вікових особливостей дитини. Охарактеризовано основні функції народної іграшки.

Ключові слова: виховання; діти дошкільного віку; народна іграшка; особистість; розвиток; формування.

<https://doi.org/10.28925/2078-1687.2018.4.105110>

Вступ. Протягом багатьох століть українська народна іграшка збагачувала духовний світ людини, вчила дітей розуміти добро і прекрасне, саме тому її цінність для формування всебічно розвиненої особистості є вічною. Художня самобутність української народної іграшки закладена її багатомісячною історією, традиційністю, відчутним відгомінном язичницької давнини.

У дослідженнях педагогів і психологів обґрунтовано твердження, що саме дошкільний вік є початком формування особистості, у дитини закладаються основи морального, естетичного, фізичного, трудового, розумового виховання. В цей період також велика роль належить вихованню національної свідомості, вихованню патріотизму, любові до людей, поваги до кращих народних традицій.

Такі вчені, як Л. Артемова, А. Богуш, Н. Ли-

сенко, М. Стельмахович та ін. стверджують, що саме в середовищі національної культури і з використанням надбань традиційної народної педагогіки можливе успішне розв'язання проблеми формування особистості дитини. Багато сучасних науковців розглядають народну іграшку як засіб формування моральних якостей (Н. Дзюбишина-Мельник); національної культури (Н. Заглада, Л. Івахненко, С. Кулачківська, Є. Саявко, М. Стельмахович); як засіб духовного відродження (Н. Буркіна, Л. Данішевська, Т. Пржегодська); трудового та естетичного виховання (А. Грибовська, М. Гутнікова, Г. Довженко, Л. Орел, М. Кириченко, Ю. Максимов). О. Найден зосереджується на з'ясуванні культурного феномена іграшки, торкається питань генези іграшки та її окремих типів.

Українські педагоги Т. Коваленко, В. Титаренко, К. Ряхно, О. Щербань розробили освітні технології використання народних іграшок та

ігор з виховною метою. Сучасна дослідниця Л. Герус розглядає українську народну іграшку всебічно – передусім як явище культури та вид декоративно-прикладного мистецтва; намагається з'ясувати її витoki, висвітлити історію розвитку, окреслити основи художньої виразності, визначити вузьколокальні та загальноетнічні ознаки тощо (Кільова, 2010, с. 60).

Українці, без сумніву, є щасливою нацією, яка попри численні історичні перипетії, війни, голодомори, зуміла зберегти для нащадків високодуховний пласт традиційної культури – іграшкарство. Для багатьох поколінь народна іграшка слугувала одним з важливих засобів виховання, зокрема сприяла естетичному, фізичному й інтелектуальному розвитку дітей. У світі малят вона поставала першим духовним чинником на стежці пізнання навколишнього життєвого простору, народних звичаїв, обрядів занять та побуту дорослих. Своєю простотою й досконалістю, витонченістю форм, образністю й естетичною довершеністю, різноманітністю використаних природних матеріалів українська іграшка розвиває духовний світ дитини, пробуджує відчуття рідного коріння.

Використання народної іграшки в закладі дошкільної освіти, в сім'ї урізноманітнює ігрову діяльність дітей, розширює сферу пізнання дитиною світу і свого народу, розвиває традиційні навички національної, господарської, побутової культури. Іграшка є предметом дитячої гри, об'єктом творчості, засобом виховання та розвитку дитини, декоративною прикрасою, подарунком. Саме ці функціональні відмінності зумовили її активну роль у процесі культурної спадщини поколінь та мистецьку своєрідність.

Усвітлівикладеноговищепостаєактуальність проблеми нашого дослідження: формування всебічно розвинутої особистості дошкільника засобами народної іграшки. Для вирішення поставлених завдань використовувались наступні методи дослідження: теоретичні (опрацювання наукових джерел, узагальнення, систематизація, порівняння, отримання інформації), емпіричні (бесіда, спостереження, вивчення продуктів діяльності дітей, експеримент).

Мета статті – розкрити особливості формування всебічно розвинутої особистості дошкільника засобами народної іграшки.

Аналіз результатів нашого дослідження показав, що українська народна іграшка несе

дітям доступні знання про працю, відпочинок людей у давнину, їхній побут, мистецтво, життя загалом. Народна іграшка в дитячих руках є тією ниточкою, яка з'єднує людину з історією її Батьківщини.

Народна іграшка – засіб формування всебічно розвинутої особистості дошкільника. Народна іграшка донесла до нас дух і поезію свого часу, прикмети тих місць, де ця іграшка народилася, а тому й досі привертає увагу педагогів. Власне, жодний інший вид народної творчості так активно й глибоко, як вона, не формує національні риси й естетичні почуття.

Виховна цінність іграшки полягає в тому, що вона сприяє формуванню самостійності, творчої діяльності дітей. Традиційні іграшки різних народів здавна використовують з метою естетичного, морального, розумового, фізичного виховання. Під час гри дитина розвивається, пізнає світ, наслідує і засвоює соціальний досвід. Іграшка є засобом передавання культурного досвіду народу від покоління до покоління (Орел, 2000, с. 138).

Важко переоцінити ту величезну роль, яку відіграють народні іграшки у моральному та естетичному вихованні дітей. Завдяки іграшкам формуються такі якості, як кмітливність, наполегливість, організованість, спритність, уважність, товариськість тощо, розвивається фантазія, мовлення, образне мислення. Розумно організована гра з іграшкою є дійовим методом трудового виховання. Адже дитина з іграшкою виконує певні дії, щось вигадує, часто наслідуючи трудові дії дорослих (Орел, 2000, с. 139).

Сучасна дитина, спілкуючись з народною іграшкою за допомогою органів дотику, слуху, зору непомітно для себе пізнає виробничо-господарську та святково-обрядову діяльність населення рідного народу. Кожна іграшка – це вияв історії та культури краю, оскільки вона відображає життя певної епохи. Народні ігри з використанням народної іграшки, містять елементи фольклору, а це сприяє залученню до національної культури. Вони розвивають естетичний смак, виховують у дітей любов до прекрасного, до мистецтва. Саме тому використання народних іграшок і елементів традиційного мистецтва на заняттях з дітьми в дитячих садках, школах, будинках творчості має велике виховне значення (Кільова, 2010, с. 60).

Як зазначає колектив авторів Т. Піроженко, С. Ладивір, О. Вовчик-Блакитна: «Повернення наших дітей до традиційної іграшки,

використання основ та принципів її побудови при розробці сучасних зразків є одним із шляхів до збереження самобутності народу та міцною базою для формування психологічного здоров'я, адекватної соціокультурної самоідентифікації дитини» (Піроженко, 2012).

Не може бути однакового для дітей різного віку підходу до створення і підбору іграшок. Обов'язковою умовою є врахування вікових закономірностей розвитку ігрової діяльності. Для дитини до трьох місяців найцікавішою і універсальною іграшкою є брязкальце з кульками або дзвіночками, яке може виступати активним засобом привернення уваги дитини до рухомого предмету, а в подальшому стане стимулом для дитячої активності. Дітям трьох-восьми місяців для оптимального сенсорного розвитку необхідними є різноманітні підвіски. Після року увагу дітей привертають прості іграшки, зокрема: пірамідки, дерев'яні потяги, іграшки з блоків тощо. Хоча, так само часто діти 1,5–2 років обирають для гри м'які, гумові, поролонові іграшки.

Загалом народні іграшки необхідно вибирати так, щоб за своїми функціональними можливостями вони дещо випереджали досягнутий дитиною рівень розвитку. Цікавою для дітей цього вікового періоду є така іграшка еталонної системи як дзеркальце, яке надає змогу дитині «спілкуватись» із власним відображенням як з іншою дитиною, розширює кругозір дитини, її орієнтування в навколишньому світі, сприяє пізнанню світу.

Підбір народних іграшок загалом, має ґрунтуватися на вікових особливостях дитини. Т. Мальцева зауважує, що кожному віку дитини повинна відповідати певна лялька, кожна зі своїм набором характеристик. Так, деталізація ляльки має бути менш вираженою, а лялька менш пропрацьована для дітей раннього віку, що стимулює розвиток творчих здібностей. Поступово лялька має змінюватися у бік збільшення кількості деталей (Щербак, 2015, с. 732).

Використання народної іграшки в дитячому садку, сім'ї урізноманітнює ігрову діяльність дітей, збагачує, розширює сферу пізнання дитиною світу і свого народу, розвиває традиційні для національної, господарської, побутової культури навички. Крім того, дитина сприймає народну іграшку як витвір мистецтва, що сприяє її естетичному вихованню. Отже, народна іграшка дає дитині те, чого не може дати сучасна (Щербак, 2015, с. 733).

Функціональне призначення народної іграшки надзвичайно широке. Народна іграшка є одним із дієвих засобів естетичного, фізичного і розумового розвитку дітей, духовним чинником пізнання довкілля, народної обрядовості, звичаїв, занять дорослих та побуту. Неможливо перебільшити багатогранне значення народної іграшки для світосприйняття українського народу. Охарактеризуємо основні функції народної іграшки.

Культурологічна функція української народної іграшки виявляється у тому, що вона є засобом ознайомлення із культурою українського народу через проникнення у природу символіки та знаків народної іграшки; засобом засвоєння та передачі матеріальної та духовної культури народу.

Розвиваюча функція української народної іграшки проявляється у стимулюванні художньо-пізнавальних інтересів і потреб, розвитку художніх здібностей, оволодінню художньо-комунікативними вміннями, художньо-творчій реалізації особистості дітей старшого дошкільного віку (Оршанський, 2017, с. 238).

Виховна функція народної іграшки зосереджена на тому, щоб виховувати тепле, спокійне та радісне сприйняття світу, довіру до нього, що є необхідним для нормального психічного розвитку. Іграшка як засіб виховання повинна стимулювати соціальні дії і викликати гуманні почуття. Вона повинна підтримувати дбайливе ставлення до інших, підкреслювати людський початок в живому. Неприпустимим є наявність в іграшці якостей, стимулюючих асоціальні дії і почуття.

Функція соціалізації знаходить реалізацію у відображенні соціального досвіду. Народна іграшка є універсальним засобом соціальної адаптації на певному етапі розвитку людини, вона допомагає оволодівати вмінням будувати і підтримувати стосунки з людьми, освоювати культурні, моральні, естетичні та інші суспільні норми. Народна іграшка спрямована на розвиток в дитині вміння спілкування, правильно поводитись у життєвих ситуаціях, розвиток соціального інтелекту.

Іграшка виступає засобом самопізнання, об'єктом ідентифікації, дитина наділяє іграшку власним внутрішнім світом. Взаємодія з нею може мати захисне значення – сприяти стабілізації самоставлення дитини, орієнтувати дитину в різних сферах реальності. Вона сприймає улюблену іграшку як об'єкт

ідентифікації, емпатії, зворотний зв'язок з нею реалізується у процесі гри (Омельченко, 2014, с. 140).

Психотерапевтична функція народної іграшки полягає у тому, що вона з давніх-давен допомагала дитині опанувати власні бажання, подолати страхи, прийняти поразку, заспокоїтись, отримати енергію, впевненість та підтримку.

Функція оберегу реалізується через ляльки-мотанки, вузлові ляльки, які виступають у народній свідомості Берегинями – богинями добра, захисту людей, оселі, малих дітей від хвороб та інших «злих сил» (Маховська, 2009, с. 66).

Народна іграшка – предмет, що створений для гри дітей та використовується з метою всебічного, гармонійного розвитку особистості, залучення її до праці і відпочинку. Традиційна іграшка є відображенням культури і побуту народу, що її створив (Маховська, 2009, с. 66).

Народна іграшка – це стародавній вид народного мистецтва, що виражає національну культуру народу. У «Концепції дошкільного виховання в Україні» наголошується, що народна іграшка та гра з нею є важливими засобами національного виховання (Концепція дошкільного виховання в Україні, 1993, с. 9).

Важливими чинниками морального виховання є історична пам'ять, традиції роду і сім'ї, бо кожна людина несе у собі колективну пам'ять поколінь. Метою виховання в народній педагогіці є формування належності до коренів роду і народу, значущості таких людських чеснот, як голос совісті, любов до матері.

К. Ушинський одним із найперших педагогів взяв на озброєння принцип народності, згідно з яким виховання і навчання підростаючого покоління повинні виходити з умов історичного розвитку, насущних потреб народу (Дем'яненко, 2009, с. 54).

На думку К. Ушинського, виховання патріотизму та любові до батьківщини займає головне місце в системі морального виховання. Моральне виховання покликане розвивати у дітей повагу, любов, щире і доброзичливе ставлення до людей.

С. Русова вважає, «що навчання дітей із самого початку повинно бути збудовано на тому рідному ґрунті, на якому зростає дитина, щоб воно було міцно зв'язано з тими враженнями, що їх заклала в душу дитини рідна сім'я, рідна хата. Мають значення «цяцьки», які будуть у руках дітей; вони ж поширюють перші

спостереження дітей, розвивають пам'ять та зовнішні чуття» (Дем'яненко, 2009, с. 55).

С. Русова зазначала, що виховання повинно починатися із народженням дитини. Завдяки колисковим, народним пісням, іграм, іграшкам, потішкам здійснюється прилучення дітей до національної культури та підвищується національна свідомість підростаючої особистості. Педагог стверджує: «Нація народжується біля дитячої колиски, лише на рідному ґрунті, серед рідного слова, пісні, здатна вирости національно свідомою людиною».

Головне завдання виховної методики С. Русової полягає у формуванні людського в дитині, створенні можливостей для виявлення її творчих сил, позитивного ставлення до життя. Сучасний заклад дошкільної освіти має залучати дитину до вивчення культури свого народу. Характерною ознакою гуманістичної теорії педагога є толерантність і повага до світогляду кожного дошкільника. Крім навчання рідної мови, важливу увагу слід приділяти природознавству як засобу виховання духовності дитини.

Багато прихильників здобула педагогічна технологія Ш. Амонашвілі, у якій вчений пропагує ідею педагогічного співробітництва, яка спонукає до співтворчості з дитиною у педагогічному процесі, орієнтує на цілісний розвиток особистості дитини, на прийняття її такою, якою вона є, на творення її як вільної, розвиненої та освіченої людини, наділеної національною свідомістю, гідністю (Дем'яненко, 2009, с. 56).

На нашу думку, народна іграшка потрібна дитині, як потішки, казки рідною мовою, як народні пісні, таночки, ігри, як усе мистецтво, в якому живе душа народу. І подавати її дітям треба в комплексі з народними звичаями, традиціями, творами фольклору, виробами майстрів. Подібно до рідної мови, казки, пісні, народна іграшка є чудовою культурною спадщиною, невичерпним джерелом мудрої і творчої народної педагогіки.

Висновки. Отже, народна іграшка розвиває кращі людські риси з раннього дитинства, вона допомагає дітям краще зрозуміти народні ремесла, а також зближує їх з народною культурою, допомагає дізнатися про господарську та святково обрядову діяльність населення свого краю.

Саме іграшка формує у дітей дошкільного віку зацікавленість до різних професій,

історії рідного краю, його народної творчості, поваги до людей, праці, розвиває творчу уяву, фантазію, виховує трудові навички та естетичний смак.

На основі результатів дослідження ми розробили методику формування всебічно розвиненої особистості дошкільника засобами української народної іграшки; методичні рекомендації для вихователів щодо використання народної іграшки в педагогічному процесі сучасного закладу

дошкільної освіти, систему дидактичних ігор та знань, що спрямовані на сприйняття української народної іграшки як цілісного культурного явища.

Дані дослідження не охоплюють усіх питань, пов'язаних з формуванням всебічно розвиненої особистості засобами української народної іграшки. Ми припускаємо подальше вивчення питань з широкого застосування української народної іграшки у сучасних закладах дошкільної освіти.

Література

- Дем'яненко Н. Українська народна іграшка як засіб виховання дітей. *Гуманітарний вісник державного комунального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 2009. Вип. 18. С. 54–56.
- Кільова Г. Народна іграшка як засіб виховання дітей. *Рідна школа*. 2010. № 6. С. 59–63.
- Концепція дошкільного виховання в Україні. Київ: Освіта, 1993. 16 с.
- Маховська С. Міфологічна семантика традиційної народної іграшки. *Наукові виклади*. № 1. 2009. С. 66–69.
- Омельченко І. Структура та психологічні функції просторового компонента хронотопу комунікативної діяльності дошкільника. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 31. С. 138–144.
- Оршанський Л., Нищак І., Ясинецька Ж. Естетичне виховання особистості. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2017. № 3 (67). С. 231–242. DOI: 10.24139/2312-5993/2017.03/231–242.
- Становлення внутрішньої картини світу дошкільника: монографія / за ред. Т. О. Піроженко. Кіровоград: Імекс – ЛТД, 2012. 236 с.
- Українська родина. Родинний і громадський побут / За ред. Л. Орел. Київ: Видавництво ім. О. Теліги, 2000. 644 с.
- Щербак Т. І. Психологія народної іграшки. *Проблеми сучасної психології*. 2015. № 30. С. 727–739.

References

- Demyanenko, N. (2009). Ukrayinska narodna igrashka yak zasib vihovannya ditej [Ukrainian folk toy as a means of raising children]. *Gumanitarnij visnik derzhavnogo komunalnogo zakladu «Pereyaslav-Hmelnickij derzhavnij pedagogichnij universitet imeni Grigoriya Skovorodi»*, 18, 54–56 (ukr).
- Kilova, G. (2010). Narodna igrashka yak zasib vihovannya ditej [National toy as a mean of raising children]. *Ridna shkola*, 6, 59–63 (ukr).
- Konceptiya doshkilnogo vihovannya v Ukraini [The concept of preschool education in Ukraine] (1993). Kyiv, Ukraine: Osvita (ukr).
- Makhovska, S. (2009). Mifologichna semantika tradicijnoyi narodnoyi igrashki. [Mythological semantics of traditional folk toys]. *Naukovi vikladi*, 1, 66–69 (ukr).
- Omelchenko, I. (2014). Struktura ta psihologichni funkciyi prostorovogo komponenta hronotopu komunikativnoyi diyalnosti doshkilnika [Structure and psychological functions of the spatial component of the chronotop of the communicative activity of the preschool child]. *Visnik Institutu rozvitku ditini. Seriya: Filozofiya, pedagogika, psihologiya*, 31, 138–144 (ukr).
- Orshansky, L., Nishchak, I., & Yasinetska, Zh. (2017). Estetichne vihovannya osobistosti [Aesthetic education of the person]. *Pedagogichni nauki: teoriya, istoriya, innovacijni tehnologiyi*, 3 (67), 231–242. DOI: 10.24139/2312-5993/2017.03/231-242 (ukr).
- Pirozhenko, T. O. (Ed.) (2012). *Stanovlennya vnutrishnoyi kartini svitu doshkilnika: monografiya [Formation of the internal picture of the world of preschoolers]*. Kirovograd, Ukraine: Imex – LTD (ukr).
- Orel, L. (Ed.) (2000). *Ukrayinska rodina. Rodinnij i gromadskij pobut [Ukrainian family. Family and public life]*. Kyiv, Ukraine: Vidavnictvo im. O. Teligi (ukr).
- Shcherbak, T. (2015). Psihologiya narodnoyi igrashki [Psychology of folk toys]. *Problemi suchasnoyi psihologiyi*, 30, 727–739.

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ СРЕДСТВАМИ НАРОДНОЙ ИГРУШКИ

Лозинская Светлана, кандидат педагогических наук,
доцент кафедры начального и дошкольного образования,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Туган-Барановского, 7, 79000 Львов, Украина, sv-loz@ukr.net

Сасык Оксана, магистрант кафедры начального и дошкольного образования,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Туган-Барановского, 7, 79000 Львов, Украина, oksana_sasyk96@ukr.net

В статье рассмотрена воспитательная ценность игрушки. Народная игрушка является, с одной стороны, моделью, образцом жизни, с другой – источником радости, бодрости, хорошего самочувствия. Обосновано и проанализировано роль народной игрушки в моральном и эстетическом воспитании. Народная игрушка является одним из действенных средств эстетического, физического и умственного развития детей. Раскрыто подбор народных игрушек, который должен учитывать возрастные особенности ребенка. Охарактеризованы основные функции народной игрушки.

Ключевые слова: воспитание; дети дошкольного возраста; личность; народная игрушка; развитие; формирование.

THE FORMATION OF PRESCHOOL CHILD PERSONALITY BY FOLK TOYS

Lozynska Svitlana, PhD (Pedagogy), Associate Professor of Preschool
and Primary Education Department, Ivan Franko National University of Lviv,
7 Tugan-Baranovskoho Str., 79005 Lviv, Ukraine, sv-loz@ukr.net

Sasyk Oksana, Master's Degree Student of Preschool
and Primary Education Department, Ivan Franko National University of Lviv,
7 Tugan-Baranovskoho Str., 79005 Lviv, Ukraine, oksana_sasyk96@ukr.net

This article considers the educational value of toys. Folk toys are, on the one hand, a model, an outline of life, on the other – a source of joy, cheerfulness, well-being. The role of folk toys in the moral and aesthetic education was justified and analyzed. Folk toy is one of the most effective means of aesthetic, physical and mental development of children. The selection of folk toys, which should be based on age peculiarities of the child was discovered. The main functions of folk toys were characterized.

Folk toy is a heritage like a mother tongue, tales, songs. Folk toys carry children's love, highlighted in child's play. Folk toy carries the artistic culture of folk art, develops unique features of its people aesthetics.

The use of folk toys in kindergarten, in the family, diversifies the gaming activities of children, help them to enrich, expand the world cognition and its people, develop its classical skills for national, economic and social culture.

Formation of knowledge about the folk toy is based on the perception of children's cognitive, aesthetic, moral, emotional content, an adequate understanding of its cultural and historical significance.

National toy stands in the pedagogical process as a type of artistic creation that combines the material and spiritual achievements. Toys are a special type of artistic creation that integrates various types of folk art, combining the material and spiritual achievements of the Ukrainian culture, contributes to the formation of creatively active person, successor of folk traditions.

The metaphorical and imagery aspect of toy makes it a panacea for social adaptation to a particular stage of human development, for conveying, assimilation and revival of material and spiritual folk culture, while other means are inaccessible.

Key words: children of preschool age; development; education; folk toy; formation; personality.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2018
Прийнято до друку 29.11.2018